

ЗА МОНЕТОСЕЧЕНЕТО НА ГЕОРГИ I ТЕРТЕР

Монетосеченето на Георги I Тертер повече от сто години след откриването на първите образци сребърни и медни монети е обект на непрекъсваща научна дискусия. И понеже се оспорва фактът, че именно Георги I Тертер е издателят на въпросните монети, остава открит въпросът за началото на средновековното сребърно монетосечене в България. В тази статия ще се опитаме да внесем малко повече нумизматични аргументи в спора за издателя на сребърните монети с надпис ГЕΩΡΓΗЄ DVX ГЕΩΡΓΗЄ, както и ще лансираме нова гледна точка относно неговото медно монетосечене с оглед на появата на нов, неизвестен меден тип с името на този български цар.

Българската нумизматика описва два варианта на това сребърно монетосечене. Те се различават по присъствието или отсъствието на титлата DVX, поставена до дръжката на знамето, както е във венецианския първообраз на монетата.

1.

2.

Според нас обаче монетата има и трети вариант – със същата иконографска сцена, без титла, с непълно изписано име или неподредени, често неясни букви, сред които може да се отличат отделни букви като Г, Є, Ω, Р, Н, полегнала буква Σ, W. Всички тези неподредени, често и неправилно положени в надписа букви са част от името ГЕΩΡΓΗЄ и са несъмнено кирилски, независимо от опитите на гравьорите да ги предадат чрез познатите им латински букви.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

Таблица на илюстрираните монети

монета №	диам. мм.	тегло гр.	надпис
1. вар. I с dvx	20	1.54	ΓΕΩΡΓΗΕ ΓΕΩΡΓΗ
2. вар. II без титла	20	1.52	ΓΕΩΡΓΗΕ ΓΕΩΡΓΗ
3. вар. III отделни букви	20	1.54	ΓΕΟΓ.....
4. вар. III отделни букви	20	1.52	ΓΕΙΙΝ...
5. вар. III отделни букви	20	0.99	ΕΝΓΕ ΑΝCΩ
6. вар. III отделни букви	20	1.55	CVEEO ΓWPΓ
7. вар. III отделни букви	20	0.93	ΓΕ...Ω ΓΓ+ΕΙV
8. вар. III отделни букви	20	1.25	+ΓΙWΓΙ ΙΡΤΓΙΓ
9. смесен надпис	20	1.52	VROSIVS ΓΩΓΗ
10. вар. I секретен знак	20	1.60	ΓΕΩΡΓΙ ΓΕΩΡΓΗΕ
11. вар. I секретен знак K	20	1.42	ΓΕΩΡΓΗΕ ΓΕΩΡΓΗ
12. вар. II препечатана	19-20	1.35	... ΓΕΩΡΓΗΕ
13. вар. II	20-21	1.43	ΓΕΩΡΓΙ ΓΕΩΡΓΗΕ

За първи път монетата от трети вариант е публикувана от Карл Щокерт през 1923 г., като нейните метрични данни са диаметър 20мм. и тегло 1.155 гр.¹ Той разчита надписа като ΛSWИ вляво и ΜΙηL вдясно и отдава монетата на Михаил II Асен. На следващата година Мушмов публикува монетата на Щокерт заедно с още две монети, като отхвърля лансираната идентификация - според него името Михаил не може да се прочете, а на монетата е гравирано два пъти името **ΑCΒN**, като първата и третата буква „са обърнати наопаки и недовършени“. Той е категоричен, че надписът е „български“ и е сбъркан, защото печатите са правени „от чужденци“. Отдава монетата на Йоан II Асен.² През 1931 г. Мушмов издава и четвърти екземпляр с диаметър 21 мм. и тегло 1.82 гр., като в надписа вижда буквите A и N от името **ΑCΒN**, а в специална бележка под линия обяснява, че грешката на Щокерт се дължи на недобре запазения екземпляр и на това, че смята надписа за латински, а не български. Освен това обръща внимание, че на монетата не е изписана титлата IPR, която

¹ K.STOCKERT, Beiträge zur serbischen Münzkunde, NZ/16, W. 1923, S.11,16, Abb.13

² H.МУШМОВ, Сребърни монети от Асеня II и Георги I Тертер, ИБАИ, 1921-1922, томI, свезкаII, С, 1924,обр 107-109, с.179,181

иначе е характерна за монетите на Михаил II Асен.³ С този коментар спорът е приключен за дълго време и монетата е причислена към „сребърното монетосечене на Йоан II Асен“, като тази идентификация е потвърдена и от Т. Герасимов.⁴

За първи път съмнение в атрибуцията на монетата изказва Вл. Пенчев през 1977 г., според когото „изображенията са твърде груби и схематични, по своя стил те напълно се различават от стила на медните и златните скифати на същия владетел“ [Йоан II Асен].⁵ След това Ст. Авдев ги отнася към имитативно монетосечене, реализирано към 1350-1360 г., съгласно измереното средно тегло от 1.48 гр. на 5 екземпляра, без да обсъжда потенциалния издател.⁶ През 1984 г. Пенчев издига и нова идентификационна хипотеза – монетите са имитация на типа с надпис MINOEL ASENVS, който той вече е отдал на Михаил III Асен Шишман с публикацията на голямата монетна находка от Тишевица, издадени след смъртта на Михаил III през 1332 г., когато избухва бунтът на Белаур във Видинско,⁷ а надписът е на кирилица, понеже монетата е изработена от местен гравьор.⁸ През 1993 г. в музея в Попово е предадена част от колективна находка, съдържаща 6 екземпляра от интересувания ни вариант. Местонамирането на находката в Североизточна България дава основание на Вл. Пенчев да ревизира идентификационната си хипотеза и да подкрепи тезата на Авдев за имитативно монетосечене на венециански матапани, реализирано обаче „в края на XIII – първите десетилетия на XIV в.“⁹

Както вече отбелязахме по-горе тези енигматични монети изглежда са трети вариант от монетосеченето на Георги I Тертер и основанията за подобна идентификация са няколко. Преди всичко те не могат да се третират като имитации на венецианския матапан, понеже върху тях не е изписана титлата DVX, а в нечетливите надписи са различни отделни кирилски букви като Г, Ё, Ѡ, Р, Н. Всъщност единственият възможен

³ Н.Мушмов, *Неиздадени български монети, ИБАИ*, т.VI, С.1930-1931, с.221-222

⁴ Т.ГЕРАСИМОВ, *За българските средновековни монети. Нумизматика*, С., 1972, кн.1, с.1

⁵ Вл. Пенчев, *Едно мнение за характера на скифатното монетосечене с името на Иван Асен II, Нумизматика*, С.1977, кн.1-2, с.29,30

⁶ Ст.Авдев, *Сребърните монети на цар Михаил Асен (1337-1355) Нумизматика*, кн.3, С.1980, бел.2, с.20, Ст.Авдев, *Имитации на венециански грошове от България, Нумизматика*, С.1982, кн.1, с.23

⁷ Вл. Пенчев, *Имитационни монетосечения в България през XIV в., Нумизматика*, кн.2, С.1984, с.22-23

⁸ Й.ЮРУКОВА, Вл.Пенчев, *Български средновековни монети и печати*. с. 1990, с.197

⁹ Вл.Пенчев, *Колективна находка със сребърни български имитационни монети от XIV в., Минало*, кн.1, С.2000, с.42, Вл.Пенчев, *Имитация на венециански матапан, произхождаща от България, Минало*, кн.2, С.2002, с.20

прототип са монетите от втория вариант на Георги I Тертер, където титлата също липсва, но монетите са изработени по-грижливо и името Георги е изписано ясно с кирилски букви. Ако монетите са имитации, то те несъмнено имитират този вариант от монетосеченето на Георги I Тертер. Кой обаче би бил потенциалният издател на подобни имитации? Няма причина това да е Смилец – той притежава царска титла, право да сече монети и няма никакво резонно основание да имитира монетите на своя предшественик, вместо да пропагандира името си чрез собствено монетосечене. След смъртта на Смилец и последвалото междуцарствие на трона в Търново се укрепва Теодор Светослав и той изглежда подходящ кандидат за издател на имитационно монетосечене на своя баща. Още повече, че неговото сребърно монетосечене започва след 1312 г., а през първото десетилетие на XIII век се издават имитации на венецианския матапан на Джовани Дандоло и други имитации от венециански прототип, които са неразгадаеми поради липсата на смислено изписано име с латински букви. Обаче колективните находки от Тишевица, Згориград и Преслав, укрити през 1311 г., в които интересуващият ни монетен вариант липсва, правят невъзможно едно подобно допускане.¹⁰ Така отпада вероятността монетите да са по-късни имитации и остава единствено възможността да са част от монетосеченето на Георги I Тертер. Сведението, оставено ни от Н. Мушмов, че такава монета е намерена заедно с монета от втори вариант на Георги I Тертер, потвърждава това допускане.¹¹ Те следва да се разглеждат като обособен трети вариант заради грубата си изработка и нечетливо име на владетеля, от което са разпознаваеми отделни кирилски букви. Очевидно матриците са изработени от неграмотни гравьори. Упадъкът на това монетосечене е разпознаваем не само по грубата иконография с нечетлив надпис, но и по широкия тегловен диапазон на отсечените монети – от 0.93 гр. до 1.82 гр.¹²

В последните години идентификацията на монетите с кирилски надпис ГЕΩΡΓΝΕ ГЕΩΡΓН и титла DVX като първото българско сребърно монетосечене, реализирано от Георги I Тертер, бе отново оспорена с лансирането на три различни хипотези. В 1987 г. М. Станков реанимира старата хипотеза за монетосечене на Георги II Тертер, след като прие, че

¹⁰ Подробен анализ на находките в: Т. Попов, Нова хипотеза- монети на Михаил Асен, син на Йоан III Асен *Минало*, С., 2015, кн.1, с.4-24

¹¹ Н.МУШМОВ, Сребърни монети от Асеня II и Георги I Тертер..., с.179

¹² Й.ЮРКОВА, Вл.ПЕНЧЕВ, *Български средновековни монети и печати...*с.197

медните издания с имената на Георги и Светослав са издадени през 1304-1305 г. и пропагандират номинацията на Георги II Тертер като съуправител на баща си цар Теодор Светослав.¹³ Към това становище се присъединиха А. Радушев и Г. Жеков.¹⁴ Втората хипотеза е на Ст.Авдев, според когото това е българско имитативно монетосечене от края на 30-те години, реализирано с тегловен стандарт около 1.85 гр. и циркулирало в „западнобългарската грошова монетна система“.¹⁵ Третата хипотеза може да се обобщи като разсъждение в развитие - първоначално лансираното предположение е за „сребърно монетосечене на дукс Георги“, осъществено между 1331 и 1345 г. с неизяснен потенциален издател, но с припомнянето, че син и внук на босненския бан и дукс Павел Шубич носят името Георги,¹⁶ като в последствие „се предполага, че тези монети са издания на някой все още неизвестен или неоткрит в писмените извори български владетел с името Георги, който управлявал, макар и за кратко време, в началото на 30-те г. на XIV в., територии в Западна Македония или Зета...“¹⁷

Тези три идентификационни хипотези са ирелевантни спрямо историята на средновековното монетосечене в България и Сърбия и влизат в противоречие с вече достигнати заключения на нумизматиката като наука. За да аргументираме този извод ще се опитаме да отсеем безспорните факти, характеризиращи сребърното монетосечене с кирилски надпис ГЕΩΡΓΗΝЕ ГЕΩΡΓΗΝ и титла DVX, и на тази основа да идентифицираме неговия издател. И така, какво е безспорно?

Безспорен е **подражателния характер** на монетите, които пряко копират иконографските сцени на венецианския матапан. Гологлавият владетел е представен с облеклото на венецианския дожд, а светецът, обозначен като св. Георги, е представен с изображението на св. Марко, покровителят на Венеция. Подражателният тип монети се издават в Сърбия до 1310 г, когато Стефан Урош II Милутин и Стефан Драгутин прекратяват това вече компрометирано монетосечене и го заменят с нови

¹³ М. СТАНКОВ, *Някои проблеми на средновековното българско монетосечене*, С.,[б.д.],с.20-31

¹⁴ А.РАДУШЕВ, Г.ЖЕКОВ, *Каталог на българските средновековни монети IX-XV век*, С.1991, с.108-109

¹⁵ СТ.АВДЕВ, *Монетната система в средновековна България през XIII-XIV век*,С.,2005, с.100,131,147., СТ.АВДЕВ, *Българските средновековни монети*,С.,2007, с.146-150

¹⁶ К.ДОЧЕВ, *Български средновековни монети XIII-XIV в.*,Велико Търново, 2003, с.56-60

¹⁷ К.ДОЧЕВ, *Каталог на българските средновековни монети XIII-XIV век*, Велико Търново, 2009, с.252.В по-късния си труд К.Дочев смята, че по времето на Георги I Тертер въобще няма монетно производство. ДОЧЕВ,К. *Монети на византийската фамилия Палеолози в паричното обръщение на българската държава 1259-1396*. Велико Търново 2017, с.218

самостоятелни типове.¹⁸ В България самостоятелният тип сребърно монетосечене е въведено след 1312 г. с монетите на цар Теодор Светослав. Разсъждавайки върху хронологията на балканското средновековно монетосечене Балдуин Сария още през 1954 г. постулира един неоспорим извод: **сребърното монетосечене започва с подражание на венецианския матапан, след което се развива в самостоятелен тип.**¹⁹ Следователно интересуващите ни монети предхождат монетите на Теодор Светослав. Тук следва категорично да се отхвърли тезата на Ст. Авдев, че венецианският тип подражателно монетосечене се издава в Сърбия чак до 1355 г. като *type immobilisee*.²⁰ Тази теза е произволна, противоречи на нумизматичните факти и като концептуална грешка логично ще доведе и до аналогичната, но също така невярна хипотеза за българско имитативно монетосечене от края на 30-те години на XIV в. в „западнобългарската грошова монетна система“.

Безспорно е, че монетите с кирилски надпис ГЕΩΡΓΗΣ ГЕΩΡΓΗ и титла DVX са отсечени при **по-висок тегловен стандарт** от монетите на Теодор Светослав. Според Вл. Пенчев средното тегло на 10 измерени екземпляра е 1.7 гр, в диапазон между 1.37 и 2.11 гр.²¹ В измерването обаче са включени и монети с вторично изрязани ядра, поради което не могат да се правят меродавни изводи за тегловния стандарт. С течение на времето количеството на намерените монети нараства до около 50 екземпляра и при ново измерване на 10 цели монети се засвидетелства средно тегло от 1.9 гр. в диапазон от 1.7 – 2.3 гр.²² Според Ст. Авдев монетосеченето е започнало при тегловен стандарт от 1.85 гр.²³ Неоспоримият факт е, че **тези монети са по-тежки от монетите на Теодор Светослав, следователно ги предхождат.** Тук се налага отново да опровергаем тезата на Ст. Авдев, според когото тегловният стандарт от 1.85 гр. е съотнесен към 1337 г. в конструираната от него специално за целта, а иначе не съществуваща, „западнобългарска грошова монетна система“. Нека да

¹⁸ В.ИВАНИШЕВИЧ, *Новчарство средновековне Србије*.Београд, 2001,с.99, v. IVANISEVIC, Hoard of serbian and venetian coins from Usje (14th century). *Makedonian numismatic journal*, nr.2, Skopje, 1996, p.116-117

¹⁹ B. SARIA, Die Entwicklung des altserbischen Münzwesens. *Südost Forschungen*, München, XIII, 1954, S.31

²⁰ Ст.АВДЕВ, *Монетната система в средновековна България...*, с.154-155

²¹ Вл. Пенчев, Сребърното монетосечене на цар Георги I Тертер (1280-1292). Системата на тегловния и бройния стандарти при сребърните български монетосечения през XIII -XIV в., *Нумизматика*, кн.1, С.1983,с.28, Й.ЮРУКОВА,Вл.ПЕНЧЕВ, *Български средновековни монети и печати...*с.93, К.ДОЧЕВ, *Монети и парично обръщение в Търново XII -XIV в.*,Велико Търново, 1992, с.82 .

²² Г.ГЪЛБОВ, Принос към историята и нумизматиката на средновековна България.Част втора. *Нумизматика и сфрагистика*, С.,2001, кн.1-2,с.77

²³ Ст.АВДЕВ, *Монетната система в средновековна България...*, с.131

отбележим, че подобни тежки монети не са типични и практически липсват в известните до сега монетосечения на крал Стефан Урош IV Душан и цар Йоан Александър.²⁴ За целите на нумизматичния анализ е особено важно да се подчертае, че **между тежките и леките монети съществуват щемпелни връзки**, което показва **времева синхронност** в тяхното отсичане. Вл. Пенчев публикува два екземпляра, отсечени от една двойка лицев и опакон печат, съответно с тегла 1.88 гр. /при това тази монета е пробита/ и 1.37 гр.²⁵ Друга важна характеристика на запазените монети е, че **преобладаващата част от тях са вторично изрязани**, макар това често да не е отбелязано при тяхната публикация. При повечето екземпляри зрънчестият кръг е разположен на ръба на монетното ядро, което е индикация за осъществено изрязване на монетната периферия. Очевидно е, че монетите са отсечени при висок тегловен стандарт, клонящ към 2 гр., и са продължили своята циркулация във време, когато тегловният стандарт е бил редуциран, което е наложило тяхното изрязване.

10.

11.

На част от монетите с кирилски надпис ГЕΩΡΓНЄ ГЕΩΡΓН са гравирани **секретни знаци** – една точка под десния лакът на Христос /10/, по една точка под всеки лакът /1,11 / и три точки в сгъвката на десния лакът /2/ Тези секретни знаци отдавна са забелязани и

²⁴ Концептуалната грешка на Ст. Авдев, който изследва ценовите флуктуации на златото и среброто в XIV век и на база на утвърденото съотношение между златната и сребърната монета достига до подобни параметри, се състои в това, че той работи с т.н. метална стойност на сребърната монета, а пропуска факта, че монетата служи като средство за обмяна и стоков еквивалент чрез своята номинална стойност, в която се включват освен себестойността на метала, но и разходите за производство на монетата /брасаж/, както и „добавена стойност“, произтичаща от изключителното кралско право на монетосечение /сеньораж/. За да се включат тези допълнителни разходи и печалба в стойността на монетата, на практика се отнема част от нейното съдържание на сребро и тя става по-лека, но циркулира по своята принудителна, определена от властите, номинална стойност

²⁵ Вл. Пенчев, Сребърното монетосечение на цар Георги I Тертер (1280-1292)....с.28, бр. 1 и 2

публикувани в научната литература²⁶, но тяхното присъствие върху монетите не е довело до меродавни заключения. Подобни секретни означения не са се използвали в българското средновековно монетосечене, те са типични за венецианското монетосечене при дождовете Якобо Контарини /1275-1280/ и Джовани Дандоло /1280-1289/²⁷ и са пренесени в ранното сръбско монетосечене на Стефан Драгутин и Стефан Урош II Милутин, видно от находката от Верона, укрита около 1284 г.²⁸ В тази находка има монета на Стефан Драгутин от подражателния му тип със секретен знак точка под десния лакът на Христос, аналогична на монетата под номер 10.²⁹ Балдуин Сария допуска, че всички монети със ситни секретни знаци от находката във Верона поради високото си тегло и прецизна изработка са дело на венециански гравьори.³⁰ Това допускане е в пълна сила и за българските монети, които е възможно да са изработени от наети венециански или сръбски гравьори, които не са познавали кирилските букви и затова името на владетеля е представено в надпис с неподредени и неправилно разположени букви. В случая обаче по - същественият извод е, че **поради еднаквите секретни знаци българските монети са времево синхронни или се намират във времева последователност с ранното подражателно издание на Стефан Драгутин, датирано до 1284 г.** Към същия извод ни навежда и монетата /9/ с надпис VROSIVS ГΩГН и неясна владетелска титла, която изглежда е дело на пътуващ сръбски гравьор, участвал в монетосеченията на Стефан Урош II Милутин и Георги I Тертер.

Друг неоспорим факт е, че **монетите с кирилски надпис ГЄΩΡΓНЄ ГЄΩΡΓН имат разпространение на цялата територия на средновековната българска държава** и се откриват основно в районите на Търново, Русе и Варна.³¹ Само 3 екземпляра са намерени извън средновековната българска територия - две монети от втори и трети вариант произхождат от района на Сплит на Адриатическия бряг³², а една

²⁶ Вл. Пенчев, Сребърното монетосечене на цар Георги I Тертер (1280-1292) ..., с.26, Й.ЮРУКОВА, Вл.ПЕНЧЕВ, *Български средновековни монети и печати...*с.98

²⁷ N. PARADOROLI, *Le monete di Venezia*, vol.1, Venezia, 1893, p.118, 138

²⁸ В.ИВАНИШЕВИЧ, *Новчарство средньовековне Србије...*с.305

²⁹ С.ДИМИТРИЛЕВИЋ, Остатке које садрже српски средњовековни новац из периода до 1371 год. *Проблеме српске средњовековне нумизматике*. Београд, 2006, с.143

³⁰ B. SARIA, *Die Entwicklung des altserbischen Münzwesens...*S.32

³¹ Г.ГЪЛБОВ, Принос към историята и нумизматиката на средновековна България. Част четвърта. *Нумизматика и сфрагистика*, X, С., 2004-2005, с.77

³² Н.МУШМОВ, Сребърни монети от Асеня II и Георги I Тертер..., с.179

присъства в колективната находка от Гостивар.³³ Тези 3 монети са попаднали там несъмнено по каналите на международната търговия - съкровището от Гостивар, укрито на търговски път между Скопие и Адриатическия бряг, вероятно е принадлежало на пътуващ търговец от Дубровник, а средновековният град Спалато сам по себе си е бил голям търговски център.³⁴ Те не могат да обосноват хипотезата за неизвестен издател, резидирал на територията на Сърбия или Босна и присвоил си кралското право на монетосечене. **Следователно монетите несъмнено са издания на български владетел, не само заради кирилските надписи, но и поради циркулацията си на територията на средновековна България.**

Изводи за идентификацията на издателя на монетите с надпис ГЕΩΡΓΝΕ ГЕΩΡΓН могат да бъдат извлечени и от колективните находки, в които тези монети присъстват. Находките са обаче само три - от Гостивар, Тишевица и Згориград, при това интересуваният ни тип е твърде оскъден – само 4 екземпляра в трите находки.³⁵ Тъй като съкровището от Гостивар не е запазено и описано в цялост годината на неговото укриване остава несигурна.³⁶ **Находките от Тишевица и Згориград са укрити около 1311 г.**³⁷, като тази датировка произтича от най-късния безспорен монетен тип - монета на Стефан Урош II Милутин, на която „гологлав крал приема двоен кръст от светец“. Следователно **монетите с надпис ГЕΩΡΓΝΕ ГЕΩΡΓН са издадени преди 1311 г.**

В контекста на описаните по – горе относително безспорни факти може да бъде идентифициран само един възможен издател на монетите с

³³ B. SARIA, Die Entwicklung des altserbischen Münzwesens...S.36,Anm.45

³⁴ Н.МУШМОВ, Сребърни монети от Асеня II и Георги I Тертер...,с.179

³⁵ Фактът, че в находките от Гостивар и Тишевица има само по един екземпляр, а в Згориград само два екземпляра от монетите на „дукс Георги“, насочва към извода, че въпросните монети са чувствително по - ранни от срещаните се в изобилие монети от първото десетилетие на XIV век, съставляващи преобладаващата парична маса в находките.

³⁶ В статията ни Нова хипотеза- монети на Михаил Асен, син на Йоан III Асен *Минало*, С.,2015, кн.1, с.4-24, предположихме година на укриване на Гостиварската находка 1311, като това е годината, в която е издаден най-късният безспорен тип монети на Стефан Урош II Милутин с гологлав крал и двоен кръст, но в находката е имало и неуточнени сръбски издания с кирилски надписи, които се появяват най-рано при Стефан Драгутин след 1311 г., което прави възможна и по-късна дата на укриване.

³⁷ В българската научна литература е допусната необяснима методологическа грешка при определяне датите на укриване на тези две находки - датите на укриване са производни от идентификацията на спорните монетни типове с надписи MIHOEL ASENUS и MIXAIA EPINA и съгласно собствената си идентификационна хипотеза авторите достигат до датировка на укриването за Пенчев - „не по-късно от средата на III-то десетилетие на XIV век“, за Авдев – около 1340 г., за Сотиров- 1331-1332. **Методологически коректният подход е датата на укриване да се определи по най-късния безспорен монетен тип.**

надпис ΓΕΩΡΓΗΕ ΓΕΩΡΓΗ, а именно българският цар Георги I Тертер /1280-1292/.

Защо обаче това първо българско сребърно монетосечене носи титлата DVX? Тази титла е толкова необичайна за българските царски монети, че дори първите изследователи на въпросния монетен тип се колебаят в разчитането на надписа. За Н. Мушмов под знамето е изписано ВМУ, т.е. великомъченик, който надпис се отнася за изображениия светец,³⁸ а Т.Герасимов вижда изписана титлата REX и приема, че монетите на Георги I Тертер са сечени в чужда монетарница.³⁹ По-голямото количество известни монети днес дават ясна представа, че титлата е изписана като DVX, макар и доста неясно, при отделни екземпляри и нечетливо. Използването на венецианската титла върху български монети обаче не е толкова учудващо и въобще не е прецедент в балканското подражателно монетосечене. И сръбските крале Стефан Урош II Милутин⁴⁰ и Стефан Драгутин⁴¹ имат подобни кратковременни монетосечения с титлата DVX. Двата учени, публикували тези сръбски подражателни монети – Добринич и Максич, смятат, че титлата DVX е умишлено поставена върху ранните монети на Милутин и Драгутин с цел заблуда на неграмотното население и по-лесната интеграция на сръбските кралски подражания в паричното обръщение, доминирано от венецианския матапан. Едно подобно обяснение е относимо и към първото българско сребърно монетосечене, въпреки че зад този феномен в България стоят и причини от политическо естество.

До 1284 г. Георги I Тертер не е бил признат за цар нито от българската православна църква, нито от Византия и това не му е позволило да се пропагандира като цар в своето монетосечене. Както е известно църквата не признала втория брак на Георги I Тертер със сестрата на Йоан III Асен – Мария, поради неканонично прекратяване на първия му брак и му наложила епитимия. Пахимер е пределно ясен за това: „Той /Георги/ отстрани родната сестра на Асен /Мария/ , тъй като се бил свързал с нея незаконно, пък и защото тамошната църква не го допускала

³⁸ Н.МУШМОВ, *Неиздадени български монети...*с.224

³⁹ Т.ГЕРАСИМОВ, Няколко неиздадени български монети, *Годишник на Народния Музей*, кн.VI,с.1935, с.225/6

⁴⁰ J.DOBRINIC, Dinar s nadpisom VROSIUS DUX S STEFANUS, *Dinar*, br.26, Beograd, 2006, p.17-19

⁴¹ Св.ДУШАНИЧ, Један грош матапанског типа и питање почетка ковања српског новца у средњем веку, *Нумизматичар*, бр.14, Београд, 1991, с.73- 77, М.МАКСИЋ, Кога оптужује Данте Алегиери, *Нумизматичар*, бр.8, Београд, 1985, с.62- 69

до светите тайнства, понеже... бил постъпил незаконно със съпругата си.“⁴² Вероятно едва след прекратяване на този неканоничен втори брак след 1284 г. била извършена коронацията на царя съгласно канона. Тези политически обстоятелства обясняват появата на титлата DVX върху неговите най-ранни монети, а после и отсъствието на каквато и да е владетелска титла, а за **горна времева граница на сребърното монетосечене следва да се счита 1284 г.**⁴³

12.

13.

И в заключение няколко думи за монетата с надпис ΓΕΩΡΓΗC, без титла, /12/ препечатана върху монета, на която също е изобразен Христос на трон, с тегло 1.35 гр.⁴⁴ На аверса на монетата /страната с владетелския образ и надпис/ не са видими следи от препечатване. Такива следи личат на реверса, където най-вероятно има предходно отпечатване на същата иконографска сцена - Христос на трон. На аверса зрънчестият кръг е прекъснат горе вляво, липсва и горната част на надписа. Подобно прекъсване личи огледално и на реверса горе вдясно, където нимбът на Христос е видимо прекъснат. Това са ясни индикативни белези за **вторично орязване** в тази част на монетата, случило се вероятно през първото десетилетие на XIV в., когато Стефан Драгутин издава своите

⁴² Г.Пахимер, Михаил Палеолог, *ГИБИ X*, с.183

⁴³ По подобен начин следва да се обясни титлата RUX върху подражателните монети на Стефан Драгутин, изсечени към края на първото десетилетие на XIV век. Тогава Милутин и Драгутин водят война, а като последица от войната Драгутин вероятно е бил принуден да се откаже от кралската си титла и това резултира в неговото монетосечене - най-късните издания на неговия подражателен тип се отличават с ниското си тегло, лоша изработка и появата на неясната титла RUX, която заменя REX, или неясно изписано име на владетеля (вместо Stefan) с титла REX. Такива монети присъстват в находките от Тишевица и Згориград и неоснователно са отнесени към българско имитативно монетосечене. В последващите си монетни издания след 1310 г. Стефан Драгутин не се титулува REX, а *гѣѣ хѣ*. /РАБ ХРИСТОВ/. Упакът на сръбското подражателно монетосечене в първото десетилетие на XIV век е описан в Гр.Чремошник, *Развој српског новчарства до краља Милутина*. Београд, 1933, с.63,78

⁴⁴ К.Дочев, *Монети и парично обръщение в Търново XII -XIV в...*, с.84, табл.10, №3, К.Дочев, *Български средновековни монети XIII-XIV в...*, с.59-60, табл.V, №12, Ст.Авдев, *Българските средновековни монети...*, с.149

нискотегловни подражателни монети, а Теодор Светослав сече нискотегловни имитации на монетите на венецианския дожд Джовани Дандоло. Друго възможно обяснение е, че монетата е оригинално издание на Георги I Тертер с ниско тегло, като реверсът е отпечатан два пъти, а ниското тегло може да се обясни със занижения или липсващ контрол при отсичането по системата *al pezzo*. Подобен екземпляр с ниско тегло - едва 1.43 гр., е изобразен под номер 13. Възможно е и трето обяснение - монетата да е препечатана върху нискотегловна венецианска имитация,⁴⁵ издадена преди 1284 г. Независимо кое от тези три обяснения за ниското тегло на тази препечатана монета е по – вероятно /според нас монетата е по – скоро вторично изрязана/ тук трябва категорично да се отбележи, че от ниското тегло на една монета, отсечена по системата *al pezzo*, не могат да се правят меродавни изводи за тегловния стандарт на цялото монетосечене и времето на неговото издаване.

⁴⁵ Съществува вероятност подражателното монетосечене на Балканите да е предшествано от имитиране на монетите на Лоренцо Тиетроло в Сърбия при Стефан Драгутин и на Джовани Дандоло в България при Георги I Тертер. Виж D.M. METCALF, *Odjeci imena mletackog duzda Lorenza Tiepola (imitacije mletackih grosa na Balkanu)*, *Numizmatičke vijesti*, Zagreb, 1973, br.31, p.38 За съжаление липсата на колективни находки не позволява тази хипотеза да бъде категорично потвърдена. Интересно е, че издателят на въпросната препечатана монета - К.Дочев, първоначално обяснява нейното ниско тегло именно с това допускане. К.ДОЧЕВ, *Монети и парично обръщение в Търново XII -XIV в...*,с.82